

Цитування:

Фрайт О. В. «Музика міста» в інтермедіально-мистецьких рефлексіях української культури 1920-х років. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2022. № 1. С. 117-122.

Frait O. (2022). «Urban music» in intermedial and artistic studies of Ukrainian culture of the 1920's. *National Academy of Culture and Arts Management Herald: Science journal*, 1, 117-122 [in Ukrainian].

Фрайт Оксана Володимирівна,

*доктор мистецтвознавства,
доцент кафедри музикознавства
та фортепіано*

Інституту музичного мистецтва

*Дрогобицького державного університету
імені Івана Франка*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6903-7096>

oksana_frajt@ukr.net

«МУЗИКА МІСТА» В ІНТЕРМЕДІАЛЬНО-МИСТЕЦЬКИХ РЕФЛЕКСІЯХ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ 1920-Х РОКІВ

Метою роботи є виявлення «співзвучності» урбаністично-художніх рефлексій музичного й літературного творів у інтермедіально-емініентному контексті. **Методи дослідження** базуються на принципі комплементарності. Інтермедіальний підхід застосовано до вивчення взаємодії кодів мистецтв у одному творі, а також для віднайдення суголосно-звукових символів і знаків міста в різних видах синхронної художньої практики. Використано системно-аналітичний, типологічний і компаративний методи у проведенні паралелей, знаходженні збігів і відмінностей втілень «музики міста» композитором В. Задерацьким у фортепіанному циклі «Зошит мініатюр» і письменником В. Підмогильним у романі «Місто». Залучено рецептивну методологію, а також емпіричні методи опису, спостереження та рефлексії. **Наукова новизна дослідження** полягає у спробі інтермедіального зіставлення образів «звучання» міста у модерністичних творах різних мистецтв за допомогою семантико-семіотичних інтерференцій. Вперше застосовано концепт емініентності для порівняльної характеристики «музики міста» в артефактах української культури доби індустріалізації. **Висновки.** Спільними звукосмисловими образами міста в програмно-циклічному та романному наративах стали різноманітні сцени, картини, емоційні реакції, «технократичні» знаки. Контрасти «звучання» природної краси хмар і штучної естетики машин, тиші як тимчасового острівця зосередження в-самому-собі та «мускульної пружності» (В. Задерацький-син) натовпу, пісенного фольклору та джазового ансамблю, крикливого плакату та кружляння каруселі символічно-інтермедіально відобразили взаємодію соціологічних і психологічних аспектів урбаністики, а саме, особистісного та колективного (приватного й публічного), контемпліативності та дієвості, емоційного та раціонального, духовного й матеріального. «Зошит мініатюр» і «музично-звукові» фрагменти «Міста» – це «емініентні тексти» (Г.-Г. Гадамер), які самі ж інтерпретують закладений у них додатковий інформедіальний зміст (вербальний у музичному творі й музичний у літературному).

Ключові слова: урбаністика, «музика міста», композитор, письменник, роман, фортепіанний цикл, інтермедіальність, емініентний текст.

Frait Oksana, Doctor of Art Studies, Associate Professor of Musicology and Piano Department, Institute of Musical Art, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

«Urban music» in intermedial and artistic studies of Ukrainian culture of the 1920's

The purpose of the article is to reveal the “consonance” of urban-artistic reflections of musical and literary works in intermedial-eminent context. **The research methodology** are based on the complementary principle. The intermedial approach to the study of various artistic codes in one work was applied, as well as to the search of the consonant symbols and signs of a city in different types of synchronic and artistic practice. System-analytical, typological and comparative methods have been used in drawing the parallels and finding the coincidences and differences of realization of the “urban music” in the piano cycle “A Notebook of Miniatures” by the composer Mykola Zaderatskyi and a in the novel “City” written by V. Pidmohylnyi. A receptive methodology, as well as the empirical methods of description, observation and reflection, has been applied. **Scientific novelty** lies in an attempt of an intermedial comparison of the images of urban sounding in modernistic works of different arts by means of semantic-semiotic interferences. A concept of eminence has been used for the first time for a comparative characteristic of the urban music in the artifacts of the Ukrainian culture of the Industrialization era. **Conclusions.** Various scenes, pictures, emotional reactions, “technocratic” symbols became common audial-semiotic images of the city in the program-cyclic and novelistic discourses. The contrasts of sounding of the natural beauty of the clouds and artificial aesthetics of the

machines, the silence as a contemporary island of self-concentration and “muscular strength” of the crowd (according to V. Zaderatskyi, Jr.), song folklore and a jazz band, a flashy poster and a spinning carousel in a symbolic and intermedial way reflect the interaction of sociological and psychological aspects of urbanism, i.e. personal and collective (private and public), contemplative and effective, emotional and rational, spiritual and material. “Notebook of Miniatures” and “musical-audial” fragments of “City” – are “eminent texts” (H. G. Gadamer) which interpret the encoded in them additional foreign medial contents (verbal – in a musical piece, and musical – in a literary work).

Key words: urbanism, urban music, composer, writer, novel, piano cycle, intermediality, eminent text.

Актуальність теми дослідження. Багатогранність проблематики міста, його топосу, простору, аури, соматика й «тексту», в наш час досліджується кросдисциплінарно. Вона ввібрала в себе численні аспекти онтології людини, соціуму й середовища, яке їх поєднує. Антропологія, історія, соціологія, психологія, філософія, культурологія, мистецтвознавство, філологія, архітектура – ось далеко неповний перелік «зацікавлених» у цих імплікаціях наук. У дискурсі мистецтвознавчих урбаністичних праць дослідження музикознавців представлені найменш чисельно, внаслідок чого актуалізується тематика міста, зокрема, в зіставленні музики й літератури як парадигми української мистецької інтермедіальності 1920-х років.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Взірцем багатовекторної візії урбаністичної проблематики є філософська праця М. Карповця «Місто як світ людського буття», що спирається на численні здобутки зарубіжних і українських науковців, систематизуючи й формуючи предметну сутність їхніх моделей міста крізь оптику різних антропологій і інших дисциплін. «Світ міста», за визначенням науковця, «є ціннісно-смісловою єдністю структурно-нормативних зв'язків між суб'єктами у просторі та часі культури» [5, 146]. Виходячи із розуміння творів мистецтва як об'єктів (текстів) культури, варто розглянути міжтекстуальні та структурно-сміслові зв'язки, збіги й відмінності в спільній образно-семантичній репрезентації звукової атмосфери міста. Опосередкований заохочувальний імпульс до цієї позиції музично-літературної компаративістики («тексти різних мистецтв на одну тему») наданий статтею Ю. Чекана [14, 13]. Враховуються слушні думки західних дослідників урбаністики про «співзбагачення мистецтва та міського простору через валоризацію просторів у мистецтві» [16].

До музикознавчого осмислення урбаністики українські дослідники чисельно не зверталися. В аналітичному фокусі «звукового універсуму індустріального міста» Н. Мартинової зібрано фортепіанні твори

переважно зарубіжних композиторів першої третини ХХ сторіччя, що досліджені на базі широкої панорами філософських, соціальних, культурологічних, психоаналітичних і інших теоретичних джерел [8]. Спорадична згадка про подібні фортепіанні твори українських авторів (із «Кінозбірника» та ін.) міститься в монографії В. Клина [5, 149]. Н. Лукашенко розглянула цикл «Зошит мініатюр» В. Задерацького в контексті формування духовно-стильової парадигми його фортепіанної музики [7]. Літературний шедевр «Місто» репресованого письменника Валеріяна Підмогильного після його повернення зі забуття тішиться увагою багатьох літературознавців, зокрема, В. Фоменко [13], Р. Мовчан [9], а також філософів. Приміром, Л. Ільницька розглянула на прикладі роману естетико-виховні засади урбаністики (з їх доповненням живописним ракурсом) [4]. Культурологічні положення щодо вироблення модерного образу нової людини в українській літературі 1920-х років сформульовано О. Овчарук [10]. Видається доцільним провести інтермедіальні музично-літературні паралелі в період зародження урбаністичної проблематики в українській культурі. Зокрема, компаративний аспект творчих утілень «музики» міста на матеріалі написаних майже одночасно фортепіанного циклу Всеволода Задерацького та роману Підмогильного досі не перебував у полі зору науковців.

Мета статті – виявлення «співзвучності» урбаністично-художніх рефлексій музичного й літературного творів у інтермедіально-емініентному контексті.

Виклад основного матеріалу. Урбаністика як соціокультурний феномен увійшла в українське музичне мистецтво несміливо й з деяким запізненням. Це зумовлено специфічними історичними обставинами науково-технічного розвитку та модернізації художньої творчості в регіонах. Загалом можна констатувати відлуння рецепції урбанізму на Наддніпрянщині, що пояснюється короткотривалим існуванням АСУ (Асоціації сучасної музики) впродовж 1926–1929 років, представники якої

орієнтувалися на західну культуру (найвідомішим є симфонічний уривок «Завод. Музика машин» О. Мосолова). Про міську тематику говорять і такі програмні заголовки фортепіанних творів інших тодішніх композиторів: «Машина», «Карусель», «Поїзд» К. Шиповича, «В кабаре» С. Жданова та ін.

Натомість у Галичині, яка до 1939 року перебувала в межах європейських держав, а, отже, й під впливом новітніх художніх віянь, помітна відсутність інтересу до цього загальномістецького напряму, зумовлена насамперед місцевими ментальними особливостями, а саме, більшою схильністю до традиційного постромантичного та помірковано оновлених стилів неоромантизму й неофольклоризму (за винятком деяких радикальніших опусів М. Колесси та А. Рудницького); крім того, далася взнаки відсутність у регіоні великих індустріальних міст.

Доля Всеволода Задерацького (1891–1953), уродженця Рівного, віддзеркалила складний історичний період революцій, змін влади. Юрист, піаніст, диригент і композитор до 1945 року проживав у Росії, в тому числі, відбувши заслання на Колимі. Відтак переїхав до Житомира й згодом до Львова, де проживав до кінця життя й викладав у консерваторії. За твердженням його сина Всеволода Всеволодовича, фортепіанний цикл «Зошит мініатюр» був створений 1929 року [3, 5].

Цикл складається з 5 програмних п'єс. «Хмари» – імпресіоністична замальовка, нав'язана музикою К. Дебюссі. В контексті циклу це наче звукописний вступ до реально-звукових картин міста. Ремарка «споглядально» націлює на відсторонене любування «шматочком» природи, (хоча це, можливо, хмари диму з фабричних або заводських труб). На тлі панування тихої динаміки та високих регістрів (крім останніх 4 тактів) відчутний рух мелодизованих хроматизацій середнього голосу, переливів інтервальних паралелізмів у колористичних фігураціях, тональних зсувів «зблисків» шістнадцяток, поліритмічних змін, що складають враження вічної «гармонії сфер», «музики всесвітньої» в індивідуально-творчому переосмисленні. В будові фігурацій, перемежованих паузами, вгадуються запитальні інтонації. Їхнє розсіяння закінчує мініатюру, споглядальність якої поєднана з філософськими роздумами.

«Авто» вторгається своєю неблагозвучною сонорністю та ритмометричною пульсацією «механізовано»,

згідно з ремаркою для виконавця. Настирливі повтори-остинато ідентифікують ці фоноритми як автомобільні сигнали й шуми. Дуолі, тріолі й квартолі в перемінній метриці середини твору створюють відчуття хаосу, раптових поворотів, зигзагів, зупинок і нових обертів руху. Регістрові барви перемішень теж сприяють «видимій» процесуальності музичної матерії. Привільність тональних устоїв і політональні епізоди розмикають межі цієї «дороги», що символічно закінчується прийомом *glissando* (ковзання клавішами) як редуцією швидкості та сфорцандо в басу, наче остаточним гальмуванням.

Третя мініатюра з назвою «Затаєне» і ремаркою «заглиблено» сприймається як погляд в душу містянина. Поліфонічна фактура, яка перегукується з викладом старовинної сарабанди з усталеним трагічним змістом, відображає плетиво думок і спогадів – загалом спокійних, та інколи тривожно-хімерних – аж до монотонних «ударів у скронях». Відповідно розширюється палітра гучнісної динаміки. Її несподіваний контраст у репризі знаменує прозріння, що швидко губиться в спадаючих донизу фразах, резюме яких сконцентроване в останніх тактах, знову ж таки, запитальним відтінком акордового звороту. В тріольно-речитативних експресивних мотивах з мелізмами проглядають ремінісценції думної стилістики, що «прочитується» як латентна ностальгія за Україною.

«Карусель» вносить полярно-протилежний настроєвий акцент. Ремарка «ярмарково» вказує на занурення в стихію дозвілля. Ніби відбитком споглядальності «Хмар» у кривому дзеркалі нестримних веселощів служать квартові паралелі, що супроводять октавну мелодію. Автор використав різноманітні метроритмічні зміни й комбінації, у тому числі, метричні «збої», що ламають тактові риси. Наприкінці вжито ще одну трансформацію власного інтертексту з «Авто», яким символізується пік кружляння ярмаркової каруселі до запоморочення. І це доречний хід, адже в такому кружлянні дійсно проносяться різні «уривки» міста. Прикметним є суцільне фортісімо від початку до кінця твору, яке залишає враження звукового шоку.

Фінальний «Марш-плакат» з додатковим ремарковим підкресленням характеру п'єси «плакатно» – це алюзія до «тілесно-колективного звучання» демонстрацій радянської доби, до крокування колонами з прапорами й гаслами. Чіткий карбований ритм, акценти й маркато, перевага акордово-

октавної фактури передають організований похід великої кількості людей, який час від часу прорізається ура-окриками й закличками із гучномовців. Разом із тим, не можна не помітити певної частки гротеску в серединному танцювальному епізоді.

Внаслідок конкретизації заголовків усіх п'єс цикл із загальною назвою «Зошит мініатюр» викликає асоціації з короткими щоденниковими записами, що зрозуміло з огляду на письменницький хист і музично-літературний, «двобічний характер мислення композитора» [7, 141].

Щоденник також намагався вести головний герой роману «Місто» (1927), в якому йдеться про урбанізацію сільського хлопця, про пошуки ним самореалізації. Один із представників українського «Розстріляного Відродження» В. Підмогильний, як зазначив Ю. Лавріненко, – визначний белетрист 1920-х років, письменник-інтелектуал, твори якого подають чималий матеріал для пізнання психології людини часів революції і після неї [12, 452]. Людська психологія пізнається в романі Підмогильного й через відношення до «музики міста».

Гетерозвукова сфера Києва «нависла» над прибулими на пароплаві водночас із «видовиськами» похмурих споруд над берегом Дніпра й безжурного купання людей. «Глушило гукання перекупок, свистки, брязкіт автобусів... і рівне пихкання парової машини десь поблизу на млині» [11, 138]. Нічне місто ще більше вражало різноголоссям машинерії: до «глухого гомону людської хвилі» приєднувалися «гуркіт і дзвінки трамваїв, ... хрипке виття автобусів, ... пронизливі викрики дрібних авто» [11, 158]. Втім Степана Радченка не раз огортало тут болісне почуття самотності. Тоді кожна думка тягла «за собою липку вагу і спинялась, зрештою, подолана й порожня». Вперше відчув це, коли Лаврський дзвін разом із плюскотом води нагнав на нього «спокій і смуток» [11, 151]. Тут помітні паралелі з п'єсами «Авто» й «Затаєне». Якщо в романі показано трансформацію відчуттів героя від ворожнечі й гидливості, викликаних різними звуками, доторками й барвами юрби на вулицях, до повітряного поцілунку містові, – то у фортепіанному циклі це сукупне відтворення розмаїтих картин міста, його звукових атрибутів, а також внутрішнього стану індивіда в той чи інший момент.

Відносини з жінками – ще один прояв «затаєного» в естві хлопця, самозакоханість якого призвела до фатальних наслідків, адже він сам уподібнився холодному механізму.

Автор повісті навіть уклав у екзистенційні думки Степана метафорично-«машинне» тлумачення життя у вигляді «неспинного потягу», «що ніякий машиніст не в силі змінити напрямку його руху по призначених рейках між відомими, сірими станціями» [11, 166]. Контрастом до цього «лунає» пісня, що об'єднала товариство з колишніх селян, здобуваючих місто («Повій, вітре, на Україну») [11, 167]. Степана здивували бліді сіро-білі тони фасаду інституту, куди прийшов вступати, бо вже стали звичними «гострі фарби революції на будинках, плакатах та обкладинках журналів» [11, 169]. Це перегукується з яскравістю музичних «кольорів» у мініатюрі «Марш-плакат». А відповідниками до «Хмар» можна вважати описи мальовничих київських закутків над Дніпром, де Степан зустрічався з Надією. Дівчина «була йому сонцем, що раптом кидає промінь крізь розколину хмар; він раз у раз губив її і знаходив» [11, 170]. Завдяки зближенню з літераторами адаптація до міста полегшилася. Зокрема, Степана вабила джазова музика, що супроводжувала зустрічі з поетом-філософом Вигорським у пивній. Музика суголосна настроям хлопця: звуки джаз-банду, що завжди підносили й звільняли, після звістки про самогубство Зоськи через його поведінку, гнітили «обридними мотивами» та драгували «нестерпучим брязкотом» [11, 364]. Фактура п'єс із «Зошита мініатюр» подекуди просочена джазовим «присмаком» гармоній і ритмів. Загальне уподібнення фортепіанного циклу й «музично-звукових» фрагментів роману виявляється в їх належності до «емінентних текстів» (Г-Г. Гадамер), що самі ж інтерпретують закладений у них додатковий іномедіальний зміст (вербальний у музичному творі й музичний у літературному).

Наукова новизна дослідження полягає у спробі інтермедіального зіставлення образів «звучання» міста у модерністичних творах двох мистецтв за допомогою семантико-семіотичних інтерференцій. Вперше застосовано концепт емінентності для порівняльної характеристики «музики міста» в урбаністичних артефактах української культури доби індустріалізації.

Висновки. Таким чином, основними звукомисловими образами міста в програмно-циклічному та романному нарративах стали різні сцени, картини, емоційні реакції, «технократичні» знаки. Дихотомії «звучання» природної краси хмар і штучної естетики машин, тиші як тимчасового острівця

зосередження в-самому-собі та «мускульної пружності» (В. Задерацький-син) натовпу, пісенного фольклору та джазового ансамблю, крикливого плакату та кружляння каруселі символічно-інтермедіально відобразили взаємодію соціологічних і психологічних елементів урбаністики, а саме, особистісного з колективним (приватного з публічним), контемплативності та дієвості, духовного й матеріального. Романне слово, розцвічене тропами, здатне до описової деталізації «музики міста», створеної природними й штучними акустичними нашаруваннями, а також людськими голосами й інструментами. Та її фортепіанні втілення, не менш переконливі й захопливі, всебічно-чуттєво охоплюють специфічно-звукові стихії.

Звуковий урбаністичний простір фортепіанної композиції та роману строкатий, як і буття міста загалом. Візуальне та аудиторне сприймання його «музики» у вигляді інтонаційного й вербального «подвійного кодування» (О. Афоніна) доповнює власне «містовідчуття» рецепієнтів авторефлексіями композитора й письменника. Притягальна сила звуків, голосів і шумів міста може приваблювати, а може і відштовхувати-відчувати людину. Мистецтво якраз наближає до прийняття їхнього розмаїття через своєрідний показ урбаністичних буденності й дозвілля, наділення їх вищими художніми сенсами.

Література

1. Афоніна О. Коды культури і подвійне кодування в мистецтві. Київ : НАКККіМ, 2017. 314 с.
2. Денисюк Ж. Масова культура і національно-культурна ідентичність в добу глобалізації. Київ : НАКККіМ, 2016. 223 с.
3. Задерацький В. В. Передмова. В. П. Задерацький. *Порцелянові чашки*. Київ : Музична Україна, 1979. С. 5–6.
4. Ільницька Л. Естетико-виховні засади урбаністики. *Гуманітарний вісник*. 2015. № 37. С. 123–131.
5. Карповець М. Місто як світ людського буття. Острог : Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2014. 258 с.
6. Клиш В. Л. Українська радянська фортепіанна музика. Київ : Наукова думка, 1980. 315 с.
7. Лукашенко Н. О. Особливості духовно-стильової парадигми фортепіанної творчості В. П. Задерацького. *Вісник НАКККіМ*. 2012. № 3. С. 138–141.
8. Мартинова Н. І. Звуковий універсум індустріального міста у фортепіанній творчості європейських композиторів першої третини ХХ

сторіччя : автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. : 17.00.03. Львів, 2018. 19 с.

9. Мовчан Р. «Кобзар на мотоциклі» або урбанізм української прози 1920-х років. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2009. № 1. С. 84–102.

10. Овчарук О. Образ людини в модусі культурософії українського літературного мистецтва кінця ХІХ – початку ХХ століть. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку* / упоряд. В. Г. Виткалов ; редкол. А. Г. Баканурський, С. В. Виткалов, О. М. Гончарова. Рівне : РДГУ, 2014. Вип. 20. Т. 2. С. 68–72.

11. Підмогильний В. Місто. *Г. Косинка. Оповідання. В. Підмогильний. Місто* : роман. Київ : Наукова думка, 2003. С. 133–388.

12. Розстріляне Відродження : антологія 1917–1933. Поезія – проза – драма – есей. Третє вид. / упоряд., передм., післямова Ю. Лавріненка. Київ : Смолоскип, 2004. 992 с.

13. Фоменко В. Г. Українська урбаністична проза ХХ століття: еволюція, проблематика, поетика : автореф. дис. ... д-ра філол. наук. Київ, 2008. 40 с.

14. Чекан Ю. Музикознавча компаративістика: від методу до науки. *Музикознавчі студії інституту мистецтв Волинського національного університету імені Лесі Українки та Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*. Луцьк : Волинський ун-т, 2012. Вип. 10. С. 6–18.

15. Шульгіна В. Д. Синергетична парадигма простору культури. Київ : НАКККіМ, 2014. 398 с.

16. Molina G., Guinar P. Artsin Cities – Citiesin Arts. *Articulo – Journal of Urban Research*. 2017. № 15. URL: journals.openedition.org/articulo/3435. DOI: <https://doi.org/10.4000/articulo.3435> (дата звернення 10.11.2021).

References

1. Afonina, O. (2017). Codes of culture and double coding in art. Kyiv: National Academy of Culture and Arts Management [in Ukrainian].
2. Denysiu, Zh. (2016). Mass culture and national-cultural identity in the age of globalization. Kyiv: National Academy of Culture and Arts Management [in Ukrainian].
3. Zaderatskyi, V. V. (1979). Preface. In V. P. Zaderatskyi, *Porcelain cups* (pp. 5–6). Kyiv: Musical Ukraine [in Ukrainian].
4. Pnytska, L. (2015). Aesthetic and educational principles of urban planning. *Humanitarian Bulletin*, 37, 123–131 [in Ukrainian].
5. Karpovets, M. (2014). The city as a world of human existence. Ostroh: Ostroh Academy National University Publishing House [in Ukrainian].
6. Klyn, V. L. (1980). Ukrainian Soviet piano music. Kyiv: Scientific thought [in Ukrainian].
7. Lukashenko, N. O. (2012). Features of the spiritual and stylistic paradigm of V. P. Zaderatsky's piano work. *Bulletin of the National Academy of*

Management of Culture and Arts, 3, 138–141 [in Ukrainian].

8. Martynova, N. I. (2018). Sound universe of the industrial city in the piano work of European composers of the first third of the twentieth century. (Extended abstract of candidate's thesis). Lviv [in Ukrainian].

9. Movchan, R. (2009). "Kobzar on a motorcycle" or urbanism of Ukrainian prose of the 1920s. Ukrainian language and literature in secondary schools, gymnasiums, lyceums and colleges, 1, 84–102 [in Ukrainian].

10. Ovcharuk, O. (2014). The image of man in the mode of culturosophy of Ukrainian literary art of the late nineteenth – early twentieth centuries. In V. H. Vytkaľov (Comp.), Ukrainian culture: past, present, ways of development, 20 (2), 68–72. Rivne: Rivne State University of Humanities [in Ukrainian].

11. Pidmohylnyi, V. (2003). City. In H. Kosynka, Story. V. Pidmohylnyi, City: a novel (pp. 133–388). Kyiv: Scientific thought [in Ukrainian].

12. Lavrinenko, Yu. (Comp.). (2004). Shot Renaissance: anthology 1917–1933. Poetry – prose – drama – essays (3rd ed.). Kyiv: Torch [in Ukrainian].

13. Fomenko, V. H. (2008). Ukrainian urban prose of the twentieth century: evolution, issues, poetics. (Extended abstract of Doctor's thesis). Kyiv [in Ukrainian].

14. Chekan, Yu. (2012). Musicological comparative studies: from method to science. Musicological studies of the Institute of Arts of Volyn National University named after Lesya Ukrainka and the National Music Academy of Ukraine named after P. I. Chaikovsky, 10, 6–18. Lutsk: Volyn University [in Ukrainian].

15. Shulhina, V. D. (2014). Synergetic paradigm of cultural space. Kyiv: National Academy of Culture and Arts Management [in Ukrainian].

16. Molina, G., & Guinar, P. (2017). Artsin Cities – Citiesin Arts. Articulo – Journal of Urban Research, 15. Retrieved from journals.openedition.org/articulo/3435. doi: <https://doi.org/10.4000/articulo.3435> [in English].

*Стаття надійшла до редакції 08.12.2021
Отримано після доопрацювання 30.12.2021
Прийнято до друку 04.01.2022*